

Ψυχαναλυτικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης ΕΠΕΚΕΙΝΑ

Επόπτης Καθηγητής: κ. Μπακιρτζόγλου Σάββας Ψυχολόγος-Ψυχαναλυτής

Εισηγητής: Γιαννακίδης Βασίλειος Φοιτητής Ψυχολογίας, Πανεπιστημίου Αθηνών

Θέμα εισήγησης: «Εισαγωγή στο ναρκισσισμό»

Ναρκισσισμός

Ο όρος ναρκισσισμός προέρχεται από την κλινική περιγραφή και επιλέχθηκε από τον P. Nacke το 1899 για τον χαρακτηρισμό της συμπεριφοράς, κατά την οποία ένα άτομο μεταχειρίζεται το σώμα του ως σεξουαλικό αντικείμενο, με κύριο σκοπό την πλήρη ικανοποίηση του. Συνεπώς, ο ναρκισσισμός αποκτά με αυτή τη μορφή, τη σημασία μιας διαστροφής, η οποία έχει απορροφήσει ολοκληρωτικά τη σεξουαλική ζωή του ατόμου. Αν υποθεθεί πως το Εγώ, ως κεντρική διοικούσα ψυχική δομή του υποκειμένου, διαχειρίζεται την ερωτική οικονομία του ψυχισμού (λιβιδώς), η τελευταία κινείται σ' ένα συνεχές με δυο πόλους, το ίδιο το Εγώ (λιβιδώς του Εγώ) και τα εξωτερικά αντικείμενα (λιβιδώς του αντικειμένου), με στόχευση την διοχέτευση και επένδυσή της. Στην πρώτη περίπτωση που ρέπει προς το Εγώ, η διάθεσή της χαρακτηρίζεται ως κεντρομόλος, ενώ φυγόκεντρη στην περίπτωση που κινείται προς τα αντικείμενα (αντικειμενοτρόπος σχέση). Χαρακτηριστικά παραδείγματα κεντρομόλου τάσεως της λιβιδούς, αναφέρονται η σχιζοφρένεια και η υστερική νεύρωση. Στην πρώτη περίπτωση ο ασθενής αποσύρει πράγματι τη λιβιδώ του από τα πρόσωπα και τα αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου, χωρίς να προχωρά στη διαδικασία υποκαταστάσεώς τους φαντασιωσικά με άλλα, ενώ στην υστερική νεύρωση, αναλόγως του βαθμού και της έκτασής της, επίσης διακόπτει τη σχέση του με την πραγματικότητα, όπως οι σχιζοφρενείς, χωρίς ωστόσο να κινείται στην άρση της ερωτότροπης σχέσης του με τα αντικείμενα. Τα τελευταία διατηρούνται στις φαντασιώσεις του έχοντας υποκαταστήσει αφ' ενός, τα πραγματικά αντικείμενα με φαντασιωσικά των αναμνήσεών του ή τα έχει αναμίξει με αυτά και αφ' ετέρου, έχει παραιτηθεί από την προσπάθεια φυσικής προσέγγισής τους. Το γεγονός της αποσυρόμενης από τα αντικείμενα λιβιδούς, χαρακτηρίζει απόλυτα τους σχιζοφρενείς ως μεγαλομανείς και ανοίκειους με την εξωτερική πραγματικότητα. Στην προαναφερθείσα μεγαλομανία, είναι δυνατόν να συμπεριληφθεί η πολιτισμική ταυτότητα των πρωτόγονων λαών, όπως και η ψυχική ζωή των παιδιών. Στους πρωτόγονους λαούς παρατηρείται η υπερτίμηση της δύναμης των επιθυμιών και η μαγική δυνατότητα των λέξεων, η παντοδυναμία των σκέψεων τους και η πίστη στη μαγεία των ψυχικών πράξεών τους, συνιστώσες μεγαλομανιακής απόκρισης και έκφρασης. Στην ψυχική ζωή των παιδιών εμφανίζονται παρόμοιες διαστάσεις, απόρροια

από-αντικειμενοτρόπων σχέσεων. Η πρωταρχική λιβιδινική επένδυση του Εγώ του παιδιού, σχετίζεται με την άντληση των σεξουαλικών του αντικειμένων από τα βιώματα της ικανοποίησής του. Οι πρώτες αυτοερωτικές σεξουαλικές ικανοποιήσεις βιώνονται σε σύνδεση με τις λειτουργίες που είναι απαραίτητες για τη ζωή και χρησιμεύουν στην αυτοσυντήρησή του. Αργότερα και με τη συμμετοχή της αναγκαιότητας της ζωής, η λιβιδώς στρέφεται από την αποκλειστική σχέση της με το Εγώ, στη σύναψη σχέσεων και επενδύσεων με τα αντικείμενα του περιβάλλοντος κόσμου (κίνηση από τον εγωπαθή πρωτογενή ναρκισσισμό, προς τον αντικειμενοτρόπο δευτερογενή ναρκισσισμό). Η λιβιδώς τώρα διοχετεύεται προς τα πρόσωπα που έχουν σχέση με τη διατροφή, τη φροντίδα και την προστασία του παιδιού. Αρχικά, η μητέρα-τροφός ή το υποκατάστατό της, γίνεται το πρώτο ερωτικό αντικείμενό του. Αυτή η επιλογή του σεξουαλικού αντικειμένου, καλείται ως **ανακλιτικός τύπος**. Σε αντίθετη τροχιά, στις περιπτώσεις εκείνες όπου παρατηρείται στο υποκείμενο διαταραγμένη ανάπτυξη της λιβιδούς, (διστραμμένους και ομοφυλόφιλους), η επιλογή του μεταγενέστερου σεξουαλικού αντικειμένου δεν συμπίπτει με το πρότυπο της μητέρας, αλλά με τον ίδιο τους τον εαυτό. Η εναλλακτική αυτή επιλογή, καλείται ως **ναρκισσιστικός τύπος επιλογής αντικειμένου**.

Η παραπάνω παρατήρηση θεωρείται ως ο θεμελιώδης λίθος της παραδοχής του ναρκισσισμού. Δεν ορίζεται ως πάγια αυτή η διαιρετική κατηγοριοποίηση των υποκειμένων σε δυο σαφώς διαχωρισμένες ομάδες, ανακλιτικού τύπου και ναρκισσιστικού τύπου επιλογής αντικειμένου, αλλά ως μια υπόθεση δυο οδών προτίμησης. Ο πλήρης ικανοποίησης έρωτας προς το αντικείμενο, σύμφωνα με τον ανακλιτικό τύπο είναι εκσεσημασμένος για τον άνδρα. Καταδεικνύει έκδηλα την ιδιόρρυθμη κατάσταση της ερωτοληψίας, στο βωμό της οποίας αποκαλύπτεται η λιβιδινική πτώχευση του Εγώ, υπέρ του αντικειμένου. Αντιθέτως, στη γυναίκα, η εξέλιξη της επιλογής αντικειμένου είναι μια πιο αυθεντική φανέρωση του ναρκισσισμού. Κατά την εφηβεία της, και με τη διάπλαση των γυναικείων αναπαραγωγικών οργάνων, ευρισκόμενα σε λανθάνουσα ερωτική κατάσταση, διαφαίνεται μια αύξηση του πρωτογενούς ναρκισσισμού, η οποία δεν ευνοεί μια ερωτοτρόπο σχέση με ένα εξωτερικό αντικείμενο. Ιδιαίτερα δε, κατά την περίπτωση της μεταμόρφωσης μιας νεαρής κοπέλας σε καλλονή, εμπεδώνεται στην πρώτη μια εγωκεντρική αυτάρκεια η οποία την αποζημιώνει για την κοινωνικά περιορισμένη αντικειμενοτρόπο σχέση. Ετούτες οι γυναίκες, αγαπούν αποκλειστικά και με απόλυτο τρόπο τον εαυτό τους με την ίδια ένταση και το πάθος ενός άνδρα προς αυτές. Η ζέουσα επιθυμία τους δεν στοχεύει στην αγάπη ετέρου προσώπου, αλλά στον καιόμενο πόθο της ανάγκης για αγάπη, με τίμημα την ανεκτική τους στάση απέναντι στο πρόσωπο που θα την προσφέρει. Τέτοιου είδους γυναίκες ασκούν μέγιστη γοητεία στον ανδρικό πληθυσμό, όχι μόνο για αισθητικούς λόγους, λόγοι ωραιότητας, αλλά διότι διακρίνεται με σαφήνεια ότι, ο ναρκισσισμός ενός ατόμου απευθύνει μια ελκυστικότητα σε όσους έχουν παραιτηθεί από τον πλήρη δικό τους ναρκισσισμό, ευρισκόμενοι σε ερωτική αναζήτηση του αντικειμένου. Επί παραδείγματι, το θέλγητρο του παιδιού, οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στον ναρκισσισμό του, στην αυτάρκεια και στην απροσιτότητά του, το ίδιο και το θέλγητρο ορισμένων ζώων, που φανερώνεται όταν αδιαφορούν για εμάς, όπως οι γάτες και τα μεγάλα αρπακτικά, ή και ακόμη αυτή η γοητεία του πλέον διαβόητου κακοποιού. Δεν είναι λίγες οι φορές όπου προκαλούν τον θαυμασμό και το ενδιαφέρον μας, για την διατήρηση

από πλευράς τους της μακάριας ψυχικής τους κατάστασης, μιας απρόσβλητης θέσης της λιβιδούς την οποία εμείς έχουμε εγκαταλείψει.

Ο πρωτογενής ναρκισσισμός του παιδιού, εντοπίζεται έμμεσα μέσα από τη θέαση της στάσης των τρυφερών γονέων απέναντι στο παιδί τους. Την αναγνωρίζουμε ως αναβίωση και αναπαραγωγή του δικού τους, προ πολλού εγκαταλελειμμένου ναρκισσισμού τους. Η υπερτίμηση του ερωτικού αντικειμένου, αξιολογείται ως το προεξάρχον αναγνωριστικό σημείο του ναρκισσισμού, το οποίο δεσπόζει στην προαναφερθείσα οικογενειακή σχέση. Υφίσταται ένας καταναγκασμός να αποδίδεται στο παιδί κάθε είδους τελειότητα, να δικαιολογούνται ή να αποκρύβονται τα ελαττώματά του, περιγραφικά χαρακτηριστικά μιας παιδικής συμπεριφοράς που δεν ανταποκρίνονται σε μια νηφάλια αξιολόγηση και διαπίστωση των γεγονότων. Οι νέες αξιώσεις για προνόμια στη ζωή, από τα οποία οι γονείς είχαν παραιτηθεί στο παρελθόν, επιστρέφουν ως αδήριτες ανάγκες του παιδιού τους. Το παιδί πρέπει να ζήσει καλύτερα από αυτούς, να μην υποταχθεί στις αναγκαιότητες που έχουν αναγνωρισθεί ως κυρίαρχες στη ζωή (παντοδυναμία). Η ασθένεια, ο θάνατος, η παραίτηση από τις απολαύσεις, ο περιορισμός της προσωπικής θέλησης (ό,τι θέλει το παιδί), δεν πρέπει να ισχύουν γι' αυτό. Οι φυσικοί και κοινωνικοί νόμοι πρέπει να ακινητοποιηθούν μπροστά του. Η συγκινητική, κατά τ' άλλα, παιδική αγάπη των γονέων, δεν είναι παρά ο αναγεννημένος ναρκισσισμός τους, ο οποίος κατά τη μεταμόρφωσή του σε έρωτα του αντικειμένου, αποκαλύπτει απαραγνώριστα την πρώην φύση του. Η παρατήρηση ενός ενήλικου προσώπου φανερώνει την αλλοτινή μεγαλομανία του μετριασμένη και τα ψυχικά χαρακτηριστικά του νηπιακού του ναρκισσισμού να εκλείπουν. Δεν απώλεσε, ωστόσο, ούτε ανάλωσε, εν πολλοίς, τη λιβιδινική του ενέργεια στην αλληλουχία ψυχικών ερωτικών επενδύσεων σε εξωτερικά αντικείμενα. Οι λιβιδινικές ώσεις, υποκείμενες στις συγκρούσεις των πολιτιστικών και ηθικών περιστάσεων του υποκειμένου, απωθούνται προς χάριν του σχηματισμού ενός ηθικού Εγώ, μιας ψυχικής πραγματικότητας μέσω της οποίας πραγματοποιείται μια αντικατάσταση της προηγούμενης ναρκισσιστικής τελειότητας της παιδικής του ηλικίας, για να την επανακτήσει εκ νέου με την παρούσα ψυχική κατασκευή. Ο ναρκισσισμός του υποκειμένου μετατοπίζεται προς αυτή τη νέα δομή του ιδανικού Εγώ, το οποίο κατ' εικόνα και ομοίωση φέρει όλα τα πολύτιμα στοιχεία της τελειότητας. Σε αυτό το ιδανικό Εγώ απευθύνεται, λοιπόν, η αυτοαγάπη, την οποία απολάμβανε στην παιδική του ηλικία το πραγματικό του Εγώ. Το αντικείμενο που ο ίδιος προβάλλει μπροστά του σαν το ιδανικό του (το ιδανικό Εγώ), είναι το υποκατάστατο του χαμένου ναρκισσισμού της παιδικής του ηλικίας, όταν ο ίδιος ήταν το ιδανικό του. Το παιδί των γονέων μπορεί να θεωρηθεί ως μια εξωτερική πραγματικότητα, κατοπτρικού ειδώλου της εσωτερικής ψυχικής πραγματικότητας του υποκειμένου, σχετιζόμενο με το ιδανικό Εγώ. Η μετουσίωση αφορά μια εκτροπή της λιβιδινικής ενέργειας από την επένδυσή της προς το αρχικό αντικείμενο εκλογής της, σε ένα άλλο διάφορο του πρώτου, όπου οι ορμικές ώσεις αποσεξουαλικοποιούνται. Σε αυτό το σημείο εντάσσεται και η αποκήρυξη της παιδικής ερωτογένειας από τους γονείς. Η εξιδανίκευση, τώρα, είναι μια μορφή εξύψωσης και υπερτίμησης του αντικειμένου, κατά το μέτρο αναγόρευσης των ερωτικών αντικειμένων από τη ναρκισσιστική προσωπικότητα (το παιδί μου πάνω απ' όλα). Η ερωτοληψία συνίσταται σε έναν κατακλυσμό του αντικειμένου από τη λιβιδώ του Εγώ. Αυτή η διαπίστωση έχει ιδιαίτερη σημασία για τον νευρωτικό ασθενή, ο οποίος με τις υπέρμετρες λιβιδινικές επενδύσεις του στα αντικείμενα χρεοκοπεί το Εγώ του και παρουσιάζεται

ανίκανος να εκπληρώσει το ιδανικό του Εγώ του. Τότε αναζητά την οδό της επιστροφής της λιβιδούς από τη σπατάλη της στα ερωτικά αντικείμενα, προς τη λιβιδινική επένδυση του Εγώ του. Αυτή είναι η ίασή του, μέσω του έρωτα, την οποία κατά κανόνα προτιμά από την αναλυτική θεραπεία. Δεν μπορεί να πιστέψει σε άλλο θεραπευτικό μηχανισμό και φέρει συχνά αυτή την προσδοκία μαζί του, κατά την ανάλυση, στρεφόμενη στο πρόσωπο του θεραπευτή του. Αυτή η προοπτική του αναλυόμενου εν κατακλείδι πέφτει στο κενό, λόγω των εκτεταμένων απωθήσεών του, ενώπιον των σαφώς προκαθορισμένων ρόλων μεταξύ θεραπευτή-ασθενούς. Ακολούθως, η ερωτική επιλογή του αναλυόμενου κατευθυνόμενη σ' ένα πρόσωπο εκτός θεραπευτικού πλαισίου, γίνεται και το εναρκτήριο βήμα μιας πορείας απομάκρυνσης από τη θεραπεία.

Σημείωση: Η παρούσα εργασία αποτελεί περιληπτική σύνοψη του κεφαλαίου «Εισαγωγή στο ναρκισσισμό» του φροϋδικού έργου "**Ναρκισσισμός,Μαζοχισμός,Φετιχισμός**",σελ, 7-42, βιβλιογραφικό κείμενο του **εκδοτικού οίκου Επίκουρος**, Αθήνα.